

คน ช้าง ป่า : ความต้องการของชุมชนต่อการจัดการปัญหาความขัดแย้ง
ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ กรณีศึกษาบ้านขามเปี้ย อำเภอบุงคล้า จังหวัดบึงกาฬ
HUMAN, ELEPHANTS, AND FOREST: THE COMMUNITY'S NEED IN
COPING WITH THE CONFLICT OF CONSERVATION FOREST AREA:
A CASE STUDY OF BAN KHAM PIA, BUNG KLA DISTRICT,
BUENG KAN PROVINCE

เอกศักดิ์ เฮงสุโข^{1*}, ศุภางค์จิต กลยาแก้ว², ฉัตรชนก เฮงสุโข³,
อภิฤดี ทองพล⁴, นุสรรา สัมปชญานนท์⁵,
จุฬาลักษณ์ พรหมแสง⁶ และ ยูวธิดา หงษ์ชูตา⁷

Ekasak Henguko¹, Supangjit Kanlayakaew², Chatchanok Hengsuko³,
Aphirudee Thongpol⁴, Nutsara Sampachanyanon⁵,
Julaluck Phommasang⁶ and Yuwathida Hongchuta⁷

(Received: 4 Sep. 2023; Revised: 7 Jan. 2024; Accepted: 9 Jan. 2024)

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคน ช้าง ป่า ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์กรณีศึกษาบ้านขามเปี้ย อำเภอบุงคล้า จังหวัดบึงกาฬ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านบ้านขามเปี้ย ประชาชนในชุมชน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ประชาชนชาวบ้านกลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และครูโรงเรียนบ้านขามเปี้ย โดยมีการคัดเลือกกลุ่ม

1-5 อาจารย์, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ศูนย์การศึกษาบึงกาฬ

6-7 บุคลากรสายสนับสนุน, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ศูนย์การศึกษาบึงกาฬ

* Corresponding author. E-mail: ekasak.he@udru.ac.th

เป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ (Interview form) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ (2555) ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือวิธีชุมชน 7 ชิ้น ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้วจะนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และนำมาสังเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากบันทึกการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า (1). สภาพปัญหาที่ชุมชนอยากให้เร่งดำเนินการมากที่สุด คือ เรื่องข้างป่าที่มากับรุกพื้นที่ทำการเกษตรทำลายนาข้าวและสวนยางพารา และบางครั้งทำลายทรัพย์สินและชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งสาเหตุที่เป็นปัจจัยหลักประกอบด้วย การเพิ่มจำนวนของข้างป่าภูวี่ การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร และที่อยู่อาศัยของข้างถูกทำลายแหล่งอาหารและแหล่งน้ำไม่พอเพียงต่อความต้องการของข้างป่า ปัจจุบันยังไม่มีแนวทางและรูปแบบในการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน (2). สภาพความต้องการของชุมชนบ้านขามเปีย มีความต้องการให้หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาแก้ไขปัญหาข้างป่าทำลายพืชผลทางการเกษตร การจัดการเชิงพื้นที่ที่มีรูปแบบในการแก้ปัญหาอย่างจริงจังและยั่งยืน โดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรับฟังความคิดเห็น ประเมินสถานการณ์ และถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของชุมชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่า และขยายผลการดำเนินงานไปสู่ภาครัฐ นักวิจัย และภาคีเครือข่าย ก่อนนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เป็นข้อเสนอในขั้นตอนต่อไป เพื่อการจัดการและลดความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่าบนฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

คำสำคัญ: ความต้องการของชุมชน, ความขัดแย้ง, การจัดการปัญหา, พื้นที่อนุรักษ์, ข้างป่า

Abstract

The purpose of the study was to examine the problems and community needs of villagers in Ban Kham Pia Village at Bung Kla district, Bueng Kan Province. The qualitative research was used as a research methodology. The population consisted of the head of Ban Kham Pia Village,

Ban Kham Pia villagers, unofficial leaders, folk wisdom philosophers, occupational groups in the community, volunteer staff from public health, staff of sub-district health promotion hospital, staff of local administrative organization, and teachers of Ban Kham Pia School. Simple random sampling was employed in the study and the sample group was selected by using purposive sampling. The data were collected by using an interview form adopted from Chuengsatiansup, K. et.al. (2012) which included 7 community tools that were used for analyzing descriptive data. After gathering, all data were categorized and synthesized by using a content analysis methodology. From the focus group interview and participant observation record, the results revealed as follows: (1) A problem that the community wanted to solve the most was the problem of wild elephants that always invaded agricultural areas. The elephants mostly came at night and destroyed villagers' rice fields and rubber plantations and sometimes also destroyed people's assets and lives. The cause that was the main factors consisted of the growing number of wild elephants, the invasion of elephants in agricultural areas, the living place and food sources of the elephants were destroyed, and the water resources were insufficient for the need of the elephants. From these problems, there were still no guidelines and models for sustainable solutions. (2) For the needs of Kham Pai Village Community, the villagers preferred having government organizations and other related organizations to help solve the elephants' problems, area-based management in serious and sustainable problem-solving by having a platform to share opinions, assessing situations, lesson learning from the experience of the community, and magnifying the outcome to government sectors, researchers, and network association before taking the entire data to synthesize as suggestions in the

next step to reduce the conflict between human and the elephants based on community participation.

Keywords: Community Needs, Conflicts, Problem-Solving, Protected Area, Wild Elephants

บทนำ

ในสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงทั้งสิ่งแวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี ปัญหาภาวะโลกร้อน ปัญหาเรื่องการจัดการน้ำทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้ง ปัญหาความขัดแย้งทำให้สถานการณ์เกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ป่า ขาดแคลนแหล่งอาหารและแหล่งน้ำ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและการแย่งชิงทรัพยากร ปัญหาหนึ่งที่สำคัญได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง ซึ่งเกิดขึ้นมานานนับเป็น 100 ปีมาแล้ว (Nelson et al., 2003) โดยเริ่มรุนแรงขึ้นเมื่อมีการขยายตัวทางการเกษตรเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ในรูปการทำไร่เลื่อนลอย (slash and burn agriculture) ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 ในส่วนต่างๆ ของโลกที่เป็นที่อาศัยของช้างป่า ปรากฏทั้งในช้างแอฟริกัน และช้างเอเชีย (Graham, 1973; Parker and Graham, 1989; Ville, 1995; Barnes, 1996) ประเทศไทยมีประชากรช้างป่า ประมาณ 3,000–3,500 ตัว พบการกระจายในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 68 แห่งคิดเป็นร้อยละ 30 ของพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในประเทศไทย และประชากรช้างป่ามีแนวโน้มมากขึ้น โดยพื้นที่อนุรักษ์ที่มีช้างป่าที่สำคัญ จำนวน 7 กลุ่มป่า ได้แก่กลุ่มป่าตะวันตก กลุ่มป่าแก่งกระจาน กลุ่มป่าดงพญาเย็น-เขาใหญ่ กลุ่มป่าภูเขียวน้ำหนาว กลุ่มป่าตะวันออก กลุ่มป่าคลองแสงเขาสกและกลุ่มป่าภาคเหนือ (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2561 อ้างถึงใน กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า, 2557) ซึ่งกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้รายงานสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าเกิดขึ้นในพื้นที่อนุรักษ์อย่างน้อย 20 แห่งและมีแนวโน้มว่าจะขยายตัวและมีความรุนแรงขึ้นในอนาคต เช่น เส้นทางถนนสายธนรัตน์ (ปราจีนบุรี-ปากช่อง) เป็นเส้นทางตัดผ่านพื้นที่ป่าใจกลางอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ หรืออุบัติเหตุบนถนนสาย 3259 ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาอ่างฤๅไน เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินและประชาชนจากการที่ช้างป่าออกมาหากินตามแนวถนน (กรมอุทยานแห่งชาติ

สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2561) อีกทั้ง สภาพภูมิประเทศและระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไปไม่เหมาะสมต่อการอยู่อาศัยของช้างป่าทำให้ช้างป่าต้องออกมาหากินในพื้นที่ทางการเกษตรของประชาชน นอกจากสร้างความเสียหายต่อทรัพย์สินชีวิตและพืชผลทางการเกษตรของประชาชนแล้ว ยังส่งผลเสียต่อช้างป่าด้วย เช่น ช้างป่าถูกคุกคามจากสารเคมี จากยาฆ่าแมลงตกค้าง (กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช, 2561) และในสภาพปัจจุบัน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างช้างป่า และคนที่อาศัยอยู่บริเวณป่ารอยต่อในเขตอุทยาน และในเขตอนุรักษ์พันธุ์ป่า มีความถี่ในการเกิดความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น มีการตอบโต้กันไปมาระหว่างคนกับช้างป่า ได้นำมาซึ่งการบาดเจ็บและสูญเสีย ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ วิถีชีวิตและสุขภาพของประชาชน ก่อให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อช้างป่า และเกิดคูขัดแย้งระหว่างชุมชนและรัฐหรือระหว่างชุมชนกับชุมชน กลายเป็นปัญหาความขัดแย้งที่มากกว่าคนกับช้างป่า แต่ยกระดับเป็นความขัดแย้งทางสังคม (Social conflict) (Dickman, 2010) การแสวงหาแนวทางเพื่อแก้ไขและลดผลกระทบความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติที่เข้าใจทั้งกลไกรัฐและชุมชน

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว ปัจจุบันมีพื้นที่ติดต่อกหลายหมู่บ้าน แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่ผืนใหญ่เชื่อมต่อกับป่าผืนอื่นโดยรอบ รวมถึงพื้นที่ป่าในเขตประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันสภาพพื้นที่นี้เป็นสภาพพื้นที่อาศัยแบบเกาะ (Island-liked habitat) ถูกแบ่งแยกจากป่าผืนอื่นอย่างสมบูรณ์แบบมาเป็นเวลานานเกือบ 50 ปี ทำให้สัตว์บก รวมทั้งช้างป่าเดินทางเคลื่อนย้ายไปมาระหว่างผืนป่าโดยข้ามพื้นที่อาศัยและกิจกรรมของมนุษย์ได้ยากลำบาก ทั้งยังเกิดความขัดแย้งจากการออกมากินพืชผลเกษตรโดยรอบพื้นที่ป่าที่อาศัย ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับสภาพพื้นที่ป่าอนุรักษ์แห่งอื่นของประเทศไทย และเหตุการณ์ความขัดแย้งเช่นเดียวกันกับในต่างประเทศ นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นก่อปัญหาทั้งในด้านการอนุรักษ์การดำเนินงานการจัดการเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจำนวน ความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมในพื้นที่ (รัชณี โชคเจริญ, 2555) และในปัจจุบันสภาพปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ระหว่างคนกับช้างป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูวัว ได้เกิดปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อระหว่างคนกับช้างที่มีความรุนแรงมากขึ้น โดยย้อนหลังไปเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551-2552 (นาย ก. นามสมมติ, สัมภาษณ์ 2561) โดยได้มีเหตุการณ์

ที่ข้างป่าเริ่มลงมากินและทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้าน เช่น นาข้าว และสวนยางพารา โดยหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบประกอบไปด้วย บ้านขามเปี้ย บ้านชำบอน และบ้านนาจาน ในเขตอำเภอบึงคล้า และ บ้านภูเงิน บ้านทุ่งทรายจก อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ โดยมีเหตุการณ์ความรุนแรงระหว่างคนกับช้างเพิ่มขึ้นทุกปี ยกตัวอย่างเช่น ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2561 ช้างป่าภูวี่ อาศัยช่วงเวลากลางคืน ลงมากินต้นกล้วยในสวนยางพารา ในพื้นที่หมู่บ้านชำบอน อำเภอบึงคล้า เสียหายเป็นวงกว้าง ชาวบ้านได้รับผลกระทบประมาณ 20 ครัวเรือน ทั้งในด้านความปลอดภัยในชีวิต และสูญเสียทรัพย์สิน เช่นพืชผลทางการเกษตร และส่งผลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ เพราะไม่กล้าออกมากรีดยางในตอนกลางคืน เกรงกลัวว่าจะได้รับอันตรายจากช้างป่า และในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2562 มีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นระหว่างคนกับช้างป่า จนทำให้เกิดการเสียชีวิตของชาวบ้าน บ้านภูเงิน หมู่ 10 ต.บ้านดอง อ.เซกา จ.บึงกาฬ จำนวน 1 ราย เนื่องจากชาวบ้านได้เข้าไปหาของป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูวี่ ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน 1.5 กิโลเมตร และเมื่อวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2562 ช้างป่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวี่ จ.บึงกาฬ เข้ามาหากินใกล้ชุมชน ทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านเสียหาย เช่น สวนกล้วยน้ำว่าประมาณ 3 ไร่ ของชาวบ้านทุ่งทรายจก ต.บ้านดอง อ.เซกา จ.บึงกาฬ โดยประมาณการว่ามีจำนวนช้างป่าไม่ต่ำกว่า 10 ตัว ลงมาทำลายจนพืชผลทางการเกษตรได้รับความเสียหายทั้งหมด และในขณะเดียวกันพื้นที่การเกษตรที่อยู่ใกล้เคียงทั้ง อ้อย ฝรั่งทุเรียน และสวนยางพารา ก็ถูกช้างป่าเข้ามาเสียหายจำนวนมากเช่นกัน โดยผู้นำชุมชนตั้งข้อสังเกตว่า ทุกปีช้างป่าจะลงมาเฉพาะฤดูเก็บเกี่ยวข้าว แต่ปีนี้ได้ลงมาหลายรอบ และยังไม่ยอมกลับขึ้นไปบนภูเขา เป็นเหตุการณ์ที่เพิ่มความถี่และความรุนแรงมากขึ้นระหว่างคนกับช้างป่า

โดยในปัจจุบันจากการประมาณการและข้อมูลจากหน่วยงานที่รับผิดชอบได้ระบุว่า ปัจจุบัน ในช่วง ฤดูฝน แหล่งอาหารในป่าของช้างจะอุดมสมบูรณ์ แต่คาดว่าจำนวนช้างป่าภูวี่ ที่มีหลายโขลงรวมประมาณ 50 ตัว ทำให้ช้างบางตัวแยกออกมาหากินด้านล่าง และจากการศึกษาของรัชณี โชคเจริญ (2555) ที่ผ่านมาได้ระบุว่า พืชอาหารในธรรมชาติที่ช้างในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูวี่ใช้กินพบรวม 45 ชนิด จาก 30 วงศ์ พบธาตุอาหารในแหล่งโป่งมีปริมาณน้อย พบช้างป่าออกมาหากินในพื้นที่เกษตรกรรมใน 8 หมู่บ้าน รวม 43

ครั้ง แนวโน้มของการออกมานอกพื้นที่ในแต่ละหมู่บ้านไม่แตกต่างจากในอดีตที่พบรวม 90 ครั้ง ใน 20 หมู่บ้าน ช้างป่ามักออกมานอกพื้นที่ตลอดทั้งปี แต่ส่วนใหญ่พบออกมาหากินในพื้นที่เกษตรในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน และช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน เวลาที่ช้างออกมานอกพื้นที่ส่วนใหญ่พบระหว่างเวลา 23.00 น. ถึงเวลา 05.00 น. พืชเกษตรที่ถูกกินพบรวม 17 ชนิด จากที่พบว่าได้รับความเสียหาย 25 ชนิด คิดเป็นมูลค่าความเสียหายจากการประเมินเพื่อจ่ายค่าชดเชยเฉลี่ยปีละ 73,550 บาท ซึ่งในปัจจุบันการแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูวี่วนั้นส่วนใหญ่เป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายสาเหตุ เช่น การจุดประทัดไล่ช้าง หรือการจ่ายค่าชดเชยเมื่อช้างมาทำลายพืชผลทางการเกษตรยังไม่มีแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อการอนุรักษ์ประชากรช้างป่า และการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์และไม่ไปบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรให้มีทิศทางและรูปแบบในการแก้ไขปัญหาทั้งระบบอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อลดการสูญเสียที่จะมีแนวโน้มทวีความรุนแรงขึ้นในปัจจุบันและอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนต่อการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ กรณีศึกษาบ้านขามเปี้ย อำเภอบึงคล้า จังหวัดบึงกาฬ

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านบ้านขามเปี้ย ประชาชนในชุมชน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และครูโรงเรียนบ้านขามเปี้ย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว และบ้านขามเปี้ย หมู่ที่ 7 ตำบลบุงคล้า อำเภอบุงคล้า จังหวัดบึงกาฬ

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของประชาชน กรณีศึกษากองบ้านขามเปี้ย หมู่ที่ 7 ตำบลบุงคล้า อำเภอบุงคล้า จังหวัดบึงกาฬ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (simple random sampling) โดยมีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านบ้านขามเปี้ย จำนวน 1 คน ประชาชนในชุมชน จำนวน 8 คน ผู้นำที่ไม่เป็นทางการ จำนวน 5 คน ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 4 คน กลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน จำนวน 4 คน เจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุข จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จำนวน 2 คน และครูโรงเรียนบ้านขามเปี้ย จำนวน 2 คน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ จัดเก็บและรวบรวมข้อมูลทุกมิติของหมู่บ้าน ศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลทุกมิติ ทีมนักวิจัยร่วมกันสร้าง Sub-topic และลงพื้นที่เพื่อร่วมกันในการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) โดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น กำนัน สมาชิก อบต. ผู้นำ อสม. ผู้นำกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชนและสัมภาษณ์ผู้นำที่คนในชุมชนให้ความรพับถือ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำผู้สูงอายุ และแกนนำกลุ่มเยาวชน เป็นต้น โดยเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มย่อย กลุ่มละ 10 คน จำนวน 3 กลุ่ม โดยแบ่งเป็นการเก็บข้อมูลเป็นคุ่มต่างๆ ที่อยู่ภายในหมู่บ้านโดยมีการสอบถามประเด็นดังต่อไปนี้คือ 1.ศักยภาพของชุมชน 2.สภาพข้อมูลพื้นฐาน และ 3.สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยใช้

กระบวนการจัดเวทีประชาคมในหมู่บ้านเพื่อการดำเนินงาน และค้นหาทีมงานหลักเข้ามาร่วมกันจัดเก็บข้อมูลหมู่บ้านและนำมาเรียนรู้อารมณ์ร่วมกัน โดยมีการสร้างและพัฒนาทีมงานหลักจากสมาชิกในชุมชนเพื่อช่วยประสานและเก็บข้อมูล และในขั้นตอนสุดท้ายใช้จัดเวทีประชาคมในหมู่บ้าน เพื่อคืนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และร่วมกันค้นหาศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของคนในหมู่บ้าน

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ (Interview form) ซึ่งแบบสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือของ โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์และคณะ (2555) ซึ่งประกอบด้วยเครื่องมือวิจัยชุมชน 7 ชิ้น ได้แก่ แผนที่เดินดิน ผังเครือญาติ โครงสร้างองค์กรชุมชน ระบบสุขภาพชุมชน ปฏิทินชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน และประวัติชีวิต ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ของการเข้าไปเรียนรู้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างชุมชนเป็น ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา หลังจากรวบรวมข้อมูลแล้วจะนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และนำมาสังเคราะห์จากเนื้อหาที่ได้ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากบันทึกการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม สำหรับขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยมีการดำเนินการดังนี้ จัดระบบการจำแนกคำหรือข้อความในเนื้อหาสาระของเอกสารซึ่งแยกเป็นประเด็นดังนี้ วิเคราะห์บริบทของชุมชน วิเคราะห์ศักยภาพ วิเคราะห์สภาพปัญหา และวิเคราะห์สภาพความต้องการของชุมชน และนำไปสู่การพิจารณาเงื่อนไขแวดล้อม (Context) ของข้อมูลเอกสารที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปอย่างถูกต้องมีความครอบคลุมมากที่สุด โดยลักษณะของข้อมูลที่จะพิจารณาได้แก่ แหล่งที่มาของข้อมูล ช่วงเวลาของการบันทึกข้อมูล ผู้รับข้อมูลหรือบุคคลที่ผู้บันทึกข้อมูลประสงค์จะส่งข้อมูลถึง และแหล่งเผยแพร่ข้อมูล และในขั้นตอนสุดท้ายผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลที่จำแนกได้ อ้างอิงไปสู่ข้อมูลทั้งหมดในเอกสารนั้นๆ และนำไปสู่การสรุปตีความ สังเคราะห์และรวบรวมข้อค้นพบ

(Finding) และปรากฏการณ์ที่เป็นประเด็นสำคัญของชุมชนเพื่อนำข้อมูลที่ได้เสนอให้กับชุมชนได้ตรวจสอบข้อมูลต่อไป

ผลการวิจัย

การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความต้องการ (ประเด็น) ของประชาชนหมู่ 7 บ้านขามเปี้ย ตำบลบุงคล้า อำเภอบุงคล้า จังหวัดบึงกาฬ โดยขอเสนอผลการวิจัยดังนี้ (1) สภาพข้อมูลพื้นฐานบริบทชุมชน (2) ศักยภาพของชุมชน และ (3) สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน

1. บริบทชุมชนที่ศึกษา ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ตั้งแต่เริ่มสงครามเมื่อ พ.ศ. 2394 “ฮ่อ” หรือกองกำลังชาวจีน ที่ต่อต้านราชวงศ์แมนจู ได้ก่อการกบฏโดยเรียกกลุ่มตัวเองว่า กบฏไทผิงเทียนกั๋ว เพื่อปลดปล่อยตนเองออกจากการปกครองของราชวงศ์แมนจูที่เป็นใหญ่ยึดครองประเทศจีนอยู่ในขณะนั้น จนเกิดการรบเพื่อแย่งชิงอำนาจ เมื่อปี พ.ศ. 2405 พวกไทผิงพ่ายแพ้ต้องหลบหนีไปซ่อนตัวตามป่าเขาในมณฑลต่างๆ ของจีน ทั้งในมณฑลยูนนาน ฝูเจี้ยน กวางไส กวางตุ้ง เสฉวน และส่วนหนึ่งหลบหนีมายังตั้งเกีย ทางตั้งเกียจึงดำเนินการปราบปรามทำให้พวกฮ่อต้องหนีมาอยู่ที่เมืองซันเทียน พ.ศ. 2408 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ขณะนั้นพวกฮ่อภายใต้การนำของ “ปวงนันซี” ซึ่งใช้ธงสีเหลืองเป็นสัญลักษณ์ ได้ช่องสุ่มกำลังที่ทุ่งไหหินและได้ประพาดดินเป็นโจรเที่ยวปล้นบ้านเมืองในดินแดนสิบสองจุไทและเมืองพวน ซึ่งขณะนั้นถือเป็นอาณาเขตของฝ่ายไทยด้วยสภาพการณ์เช่นนี้ ทำให้บ้านเมืองที่เคยสงบสุขกลายเป็นบ้านเมืองที่แตกกระส่าระส่ายด้วยสงคราม ไม่ได้รับความปลอดภัยในการดำรงชีวิต จนทำให้เกิดการอพยพและลอยข้ามน้ำโขงมาจากฝั่งลาวโดยเมื่อปี พ.ศ. 2409 มีนายจันทา ผลจันทร์ ได้อพยพมาจากบ้านทุ่งเชียงและบ้านทุ่งย่าง แขวงเมืองพวน ประเทศลาว และได้รวบรวมสมัครพรรคพวกในการอพยพครั้งนี้ด้วยจำนวน 13 ครอบครัว บางครอบครัวมาจากบ้านนาซ้างงาม บ้านบุงกวาง และเมืองสาละวันทางตอนใต้ของประเทศลาว ได้อพยพมาตามลำน้ำโขง จนเดินทางมาถึงอำเภอบุงคล้าในปัจจุบัน โดยมาถึงบริเวณพื้นที่หนึ่งมีต้นมะขามเตี้ย ซึ่งเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านเดิม คือ บ้านมะขามเปี้ย (เปลี้ย ภาษาอีสานแปลว่า อ่อนกำลัง ไม่มีแรงเคลื่อนไหว) ปัจจุบันชื่อหมู่บ้านคือ บ้านขามเปี้ย โดยสภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่นั้นมีทั้งลำห้วย (ห้วย

ขามเปี้ยในปัจจุบัน) และภูเขา (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัวในปัจจุบัน) จึงเห็นว่าเป็นที่ลุ่มดี
เหมาะแก่การลงหลักปักฐาน เพาะปลูก ทำนา จึงเลือกพื้นที่ในการอยู่อาศัยและทำ
การเกษตร ซึ่งอยู่มาได้ประมาณ 4-5 ปี ก็มีผู้อพยพเดินทางมาจากที่อื่น สันนิษฐานว่าเป็น
“ไทคร้ว” คือผู้ที่อพยพเพื่อหาที่ที่สมบูรณ์ ในการเป็นสถานที่อยู่อาศัย และเพาะปลูกทำนา
โดยได้เดินทางมาจากมุกดาหาร ยโสธร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ในสมัยก่อนใคร
อยากได้พื้นที่ตรงไหนก็ใช้วิธีการเข้าจับจองและหักร้างถางพง เพื่อครอบครองที่ดินใช้ในการ
ทำกิน และในช่วงเวลานั้นมีครอบครัวรวมทั้งสิ้น 38 ครอบครัว ประชากร 183 คน ต่อมา
เมื่อปี พ.ศ. 2419 ตรงกับปีจอ ทางราชการได้แต่งตั้ง นายจันทา ผลจันทร์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน
คนแรกที่บ้านขามเปี้ย โดยในขณะนั้นการปกครองทางราชการขึ้นตรงต่อตำบลหนองเต็ง
อำเภอไชยบุรี จังหวัดหนองคาย มณฑลอุดร โดยนายจันทา ผลจันทร์ ได้รับฉายาว่า “ตา
หมื่นทหาร” ซึ่งเคยได้รับต่อสู้เพื่อขับไล่ทหารจีนฮ่อหลายครั้ง การปกครองของผู้นำ
ชาวบ้านในสมัยนั้นใช้การปกครองราษฎรแบบสาบานน้ำ คือ ต้องมีความซื่อสัตย์ต่อกัน
โดยเฉพาะทุกวันพระในเดือนนั้นๆ และอยู่มาเมื่อปี พ.ศ. 2446 เกิดโรคท้องร่วงหรือ
อหิวาตกโรค ชาวบ้านล้มตายเป็นจำนวนมาก จนในที่สุดชาวบ้านก็ได้พากันอพยพแตกหนี
กระจัดกระจายไปอยู่ตามท้องไร่ท้องนาเพื่อเอาตัวรอด เนื่องจากเชื้ออหิวาตกโรคนั้นระบาด
มาทางน้ำลำห้วย นายจันทา ผลจันทร์ จึงได้นำชาวบ้านที่หนีอพยพจากบ้านขามเปี้ยเดิม
(ห้วยขามเปี้ย) ย้ายจากลำห้วยไปสู่ภูเขา จากฝั่งตะวันออกไปยังฝั่งตะวันตก แล้วมาตั้งเป็น
หมู่บ้านขามเปี้ยใหม่ ซึ่งมีพื้นที่ติดภูเขาหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัวในปัจจุบัน ซึ่งมี
ครอบครัวของแม่แต่น้อยซึ่งอพยพมาก่อนแล้ว รวมกับที่นายจันทา ผลจันทร์ ตามมา
สมทบอีกรวมเป็นจำนวน 41 หลังคาเรือน ชาวบ้านทุกคนก็พร้อมใจกันเรียกที่นี่ว่า บ้าน
ขามเปี้ยตามเดิม จนในปี พ.ศ. 2466 นายจันทา ผลจันทร์ ก็เกษียณอายุไป ต่อมาปีพ.ศ.
2485 นายบุญสงค์ ผลจันทร์ ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านขามเปี้ย รัฐบาลจึงมีนโยบาย
ตัดถนนหนทางให้เป็นระเบียบเรียบร้อยทุกๆ หมู่บ้านทั่วประเทศและได้ทำการพัฒนา
เรื่อยมา และเป็นปัจจัยทำให้มีประชากรเพิ่มขึ้นเนื่องจากการอพยพตามมาสมทบอยู่ที่
บ้านขามเปี้ย โดยสรุปความเป็นมาการก่อตั้งหมู่บ้านขามเปี้ยเป็นระยะเวลา 117 ปี
โดยประมาณ

2. ศักยภาพของชุมชน จากผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านขามเปี้ยมีศักยภาพและทุนในพื้นที่ของตนเองที่โดดเด่น โดยเฉพาะทุนด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ได้แก่ มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว ซึ่งเป็นทรัพยากรป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของจังหวัดบึงกาฬ นอกจากนั้นภูวียังมีพืชสมุนไพรที่สำคัญได้แก่ สามสิบสองประดง ป่าชุมชน และป่าทางวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชน ได้แก่ ป่าช้า ป่าดอนปู่ตา ป่าวัดป่า และป่าสาธารณะที่ชุมชนใช้สอยประโยชน์ร่วมกันมาตั้งแต่อดีต โดยมีประวัติความเป็นมา ดังนี้ กรมป่าไม้เริ่มทำการสำรวจเบื้องต้นป่าภูวัว เมื่อ พ.ศ.2507 และพบว่าป่าแห่งนี้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ สภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์และมีสัตว์ป่าชุกชุม สมควรที่จะจัดตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ต่อมาในปี พ.ศ.2508 จึงได้จัดส่งเจ้าหน้าที่อีกคณะหนึ่งเข้าไปทำการสำรวจอย่างละเอียด และทำการรังวัดหมายขอบเขตเพื่อทำการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าต่อไป แต่เนื่องจากสถานการณ์ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ และพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่แทรกซึมของผู้ก่อการร้าย การดำเนินงานต่างๆจึงต้องหยุดชะงักลง จนถึงปี พ.ศ. 2517 เมื่อสถานการณ์ต่างๆ ภายในพื้นที่ป่าภูวัว คลี่คลายลง กรมป่าไม้จึงได้ดำเนินการต่อไปจนสามารถนำเสนอขอความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีและตราพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ป่าภูวัวให้เป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว ในท้องที่ตำบลโคกก่อ อำเภอบึงกาฬ ตำบลโพหมากแข้ง อำเภอนากลาง จังหวัดหนองคาย โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92 ตอนที่ 87 ลงวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ.2518 โดยมีพื้นที่ จำนวน 116562 ไร่ โดยมีข้อมูลทั่วไปดังนี้ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว อยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือสุดของภาคเกือบติดพรมแดนประเทศลาว มีอาณาเขต 2 ด้านขนานไปกับแม่น้ำโขง อยู่ห่างจากแนวชายแดนประมาณ 2 กิโลเมตร มีความสูงจากระดับน้ำทะเลเฉลี่ยประมาณ 160 - 448 เมตร แบ่งเป็น 3 ตอน (1) บนหลังภูวีย มีลักษณะเป็นหน้าผาสูงชันทางทิศตะวันออกเฉียง แล้วค่อยลาดไปทางทิศตะวันตกเหนือที่ประมาณ 84 ตารางกิโลเมตร จุดสูงสุดคือ ภูวียหลังถ้ำสูง ซึ่งสูงจากระดับน้ำทะเล 448 เมตร ลักษณะหินบนภูวียโดยทั่วไปเป็นหินทราย (2) ตอนล่างรอบๆ บริเวณภูวีย เนื้อที่ประมาณ 102.5 ตารางกิโลเมตร สภาพเป็นป่าดิบแล้ง ผสมป่าเบญจพรรณ (3) ส่วนของตอนบึงโขงหลง เนื้อที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร เป็นบึงขนาดใหญ่ตามธรรมชาติอยู่ห่างจากภูวียประมาณ 20 - 25 กิโลเมตร ทางด้านทิศใต้ของบึงเป็นพื้นน้ำโดยตลอด ส่วนทางทิศเหนือนอกจากมีหญ้าและพุ่มไม้แล้วยังมีเกาะอีก 4 เกาะ มี

สภาพภูมิอากาศ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัญแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ (1) ฤดูฝน ระหว่างเดือน มิถุนายนถึงเดือนตุลาคม ฝนตกชุกทุกปี มีความชื้นเย็นสบาย ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยต่อปี ประมาณ 1,000 - 1,700 ลูกบาศก์มิลลิเมตร อุณหภูมิเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียส (2) ฤดู หนาว ระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ อากาศหนาวเย็นมีหมอกปกคลุม โดยทั่วไปอุณหภูมิเฉลี่ย 20 องศาเซลเซียส (3) ฤดูร้อนระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือน พฤษภาคม อากาศแห้งแล้งมักเกิดไฟป่าเป็นประจำ อุณหภูมิเฉลี่ย 30 องศาเซลเซียส

ข้อมูลด้านธรณีวิทยา:สภาพดินพื้นล่างส่วนใหญ่เป็นดินทรายและดินลูกรัง ทางด้านน้ำตก ชะแนนมีพื้นที่บางส่วนเป็นดินเหนียวปนดินร่วน พื้นที่หลังเขาส่วนใหญ่เป็นพื้นหินทราย และดินทราย สภาพการพังทลายปานกลาง ส่วนของหินบนหลังภูวัญ ส่วนมากเป็นหินปูนมี ลักษณะเป็นลานหิน ข้อมูลด้านชีวภาพ ประกอบด้วย ทรัพยากรป่าไม้ มีสภาพป่าส่วนใหญ่ เป็นป่า เต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น มีส่วนน้อยที่เป็นทุ่งหญ้า และป่าไผ่กระจัดกระจาย ทั่วไป ป่าดงดิบมักพบขึ้นอยู่บริเวณริมลำธาร ถัดมาเป็นป่าโปร่งและทุ่งหญ้า พรรณไม้ สำคัญที่พบในป่าดงดิบมีดังนี้ ไม้จำพวกไม้ยาง ตะเคียนทอง ตะเคียนหิน พยูง มะค่าโมง กะบาก ไม้ก่อ ฯลฯ ส่วนไม้พื้นล่างเป็นไม้จำพวกหวาย ปาล์ม ถัดจากป่าดงดิบเป็นป่าโปร่ง พรรณไม้สำคัญมี ไม้เหียง เต็ง รัง ไม้พื้นล่างเป็นไม้พุ่มและหญ้า ซึ่งพอจำแนกป่าภูวัญ ออกเป็น 2 เขตใหญ่ๆ คือ (1) ป่าภูวัญรอบนอก มีเนื้อที่ประมาณ 100 ตารางกิโลเมตรหรือ ประมาณ 65,000 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นป่าผลัดใบชนิดป่าเต็งรัง ประมาณ 60% ผสมกับป่าดง ดิบแล้งประมาณ 20% ที่เหลืออีก 20% เป็นทุ่งหญ้าและป่าเบญจพรรณ (2) ป่าบนหลัง ภูวัญ พื้นที่บนหลังภูวัญส่วนใหญ่ประมาณ 60% เป็นป่าดงดิบแล้งผสมกับป่าดิบชื้น อีก ประมาณ 40% เป็นสันเขาหิน ลานหิน ทุ่งหญ้า และป่าละเมาะ บริเวณภูวัญส่วนกลางเป็น ป่าดงดิบชื้น มีไม้ยางขึ้นอยู่หนาแน่น ส่วนบนของภูวัญ 30% เป็นป่าเต็งรัง และอีก 70% เป็นป่าดงดิบชื้น มีทรัพยากรสัตว์ป่าซึ่งในอดีตป่าภูวัญเคยมีสัตว์ป่าจำพวก เก้ง กวาง ช้างป่า เสือ เสียงผา กระตัง วัวแดง อยู่อย่างชุกชุมแต่ถูกชาวบ้านล่าจนเกือบจะสูญพันธุ์ บางชนิดก็ สูญพันธุ์ไปแล้ว จากการสำรวจล่าสุด เมื่อต้นปี พ.ศ.2520 พบว่ายังมีสัตว์ป่าอีกหลายชนิดที่ ยังหลงเหลืออยู่ ได้แก่ ช้างป่า ประมาณ 18 ตัว กระจง หมูป่า อีเห็น ลิง เก้ง นกชนิดต่างๆ ค้างคาว ไก่ป่า และไก่ฟ้า เป็นต้น สำหรับสัตว์ที่มีลักษณะเด่นในพื้นที่ได้แก่ ช้าง สัตว์ที่มี จำนวนมาก ได้แก่ นก แต่เนื่องจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัญมีพื้นที่ป่าดงดิบในเขตจำกัด

ประมาณ 40 ตารางกิโลเมตร สัตว์ป่าส่วนใหญ่จึงไม่สามารถเพิ่มขยายพันธุ์ได้มาก ทางเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าจึงได้ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่หลายแห่งให้เป็นที่หลบภัยและเป็นแหล่ง
อาหารของสัตว์ป่าต่อไป

3. สภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ปราบกฏการณ์ที่น่าสนใจและ
ประเด็นในพื้นที่ เป็นประเด็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างช่างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว
กับชาวบ้าน ปราบกฏการณ์เรื่องช่างป่าในหมู่บ้านขามเปี้ย ตำบลบุงคล้า อำเภอบุงคล้า
จังหวัดบึงกาฬ ซึ่งมีพื้นที่ติดต่อกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว เป็นป่าธรรมชาติที่อุดม
สมบูรณ์ และมีช่างป่าที่อาศัยในพื้นที่มีจำนวนประมาณ 40-50 ตัว อยู่อาศัยในพื้นที่
116,562 ไร่ มีหมู่บ้านและชุมชนล้อมรอบ และในสถานการณ์ปัจจุบันเส้นทางการเข้าถึง
เขตรักษาพันธุ์ฯ มีทุกด้านและพื้นที่บางส่วนถูกราชการบุกรุกทำการเกษตร เนื่องจากการ
ประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร โดยปลูกพืชเศรษฐกิจที่
สำคัญได้แก่ การทำสวนยางพารา รองลงมา คือ การทำนาข้าว (นาปี) การทำสวนปาล์ม
น้ำมัน ทำไร่มันสำปะหลัง และปลูกพืชผักสวนครัว ตามลำดับ โดยเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม
พ.ศ. 2546 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติโครงการปลูกยางพารา 1 ล้านไร่ โดยโครงการนี้เป็น
โครงการที่รัฐบาลต้องการขยายพื้นที่ปลูกยางใน 36 จังหวัด โดยแบ่งเป็น 300,000 ไร่ใน
17 จังหวัดภาคเหนือ และ 700,000 ไร่ใน 19 จังหวัดภาคอีสาน ซึ่งใช้งบประมาณทั้งสิ้น
1,400 ล้านบาท โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาความยากจน และเพื่อให้มีผลผลิตยาง
สอดคล้องกับความต้องการของโลกที่มีอัตราเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ 2.6 ต่อปี ในขณะที่
ที่อัตราการผลิตเพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 2.04 ต่อปี ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงเสนอ
ต่อคณะรัฐมนตรี ขอเพิ่มพื้นที่ปลูกยางพารา ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2547-2549) จำนวน 1 ล้าน
ไร่ โดยมอบหมายให้กรมวิชาการเกษตรไปศึกษาและกำหนดเขตพื้นที่ปลูกยางพาราที่
เหมาะสม ตรวจสอบควบคุม และจัดหาพันธุ์ยาง ซึ่งจังหวัดบึงกาฬ ได้เริ่มปลูกยางพาราใน
ปี พ.ศ. 2547 และบ้านขามเปี้ยก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ปลูกยางพารา โดยชาวบ้านได้
ปรับเปลี่ยนจากนาข้าวเป็นสวนยางพารา และได้ขยายพื้นที่ทำการปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น
เรื่อยๆ และเป็นอีกหนึ่งสาเหตุที่ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่ปลูกยางพาราไปยังพื้นที่ใกล้เคียงเขต
รักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัวแหล่งพื้นที่อาศัยของช่างป่า ทำให้พื้นที่หาอาหารของช่างป่าลดลง
แต่จำนวนช่างป่ามีมากขึ้นทุกปี จึงเกิดปัญหาการแย่งพื้นที่ทำกินของราษฎรและพื้นที่ทำกิน

ของข้างป่านำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับข้างป่า ปรากฏว่าประมาณช่วงปี 2551 (10 ปีที่ผ่านมา) ข้างป่าได้ลงจากเขาภูวัว เข้ามาในบริเวณแปลงเกษตรของชาวบ้านที่ปลูกไว้ โดยกินพืชผลเกษตรของชาวบ้านเสียหาย ทั้งกล้วย ข้าว ผักสวนครัวต่างๆ รวมถึงเข้ามาในสวนยางของชาวบ้านด้วย ซึ่งโดยพฤติกรรมของข้างป่านั้น จะออกหากินเวลากลางคืน และกินไม่เป็นที่ ทำให้พื้นที่เลี้ยงของชาวบ้านกับข้างป่าขยายเพิ่มมากขึ้น และในบางครั้ง ชาวบ้านก็ถูกข้างป่าทำร้ายจนบาดเจ็บ หรือตาย เนื่องจากข้างป่าตกใจด้วยโดยช่วงเวลาที่ข้างป่าจะลงมาในหมู่บ้าน จะเป็นช่วงหน้าหนาวตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึงกุมภาพันธ์ สาเหตุเริ่มมาตั้งแต่ออกปี 2551 นั้น ข้างป่าบนภูวัวไม่สามารถลงมาได้ เนื่องจากทางขึ้นเป็นเนินสูงชัน ยากแก่การขึ้นลง แต่เมื่อมีการขยายเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จึงได้มีการปรับปรุงเนินเขาให้รถยนต์สามารถขึ้นลงง่ายขึ้น ดังนั้นข้างป่าจึงใช้เส้นทางดังกล่าวลงมาหาอาหารกินในหมู่บ้านนั่นเอง และอีกสาเหตุหนึ่ง อาหารในธรรมชาติของข้างป่านั้นลดลง ทำให้ข้างป่าจำเป็นต้องหาแหล่งอาหารใหม่เพิ่มขึ้น จึงส่งผลกระทบต่อชาวบ้านใกล้เคียงที่ทำการเกษตร โดยพื้นที่ที่ได้รับความเสียหายได้แก่ นาข้าว และสวนยางพารา ส่วนผลที่เกิดขึ้นทั้งเชิงบวกและเชิงลบ (1) ผลที่เกิดขึ้นในทางบวก การที่ข้างป่าลงมาหากินในเขตหมู่บ้านทำให้ชาวบ้านบางครัวเรือนที่มีอาชีพทำโฮมสเตย์ (Home Stay) โดยมีหน่วยงานจากสถาบันจากภาครัฐเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริม สร้างรายได้จากการพานักท่องเที่ยวไปส่องข้างป่าได้อยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะถูกห้ามโดยเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว (2) ผลที่เกิดขึ้นในทางลบ ทำให้เกิดความไม่ปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของชาวบ้าน ชาวบ้านไม่กล้าออกไปกรีดยางในช่วงเข้ามิดซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านขามเปี้ย ผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งเชิงบวกและเชิงลบ จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการพิพาทระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากข้างป่าเป็นสัตว์ป่าคุ้มครอง การทำร้ายข้างป่าจึงผิดกฎหมาย ชาวบ้านจึงไม่พอใจในการป้องกันและแก้ไขปัญหาของทางการอีกทั้งไม่มีหน่วยงานหลักที่จะเข้ามาจัดการปัญหาระหว่างชาวบ้านกับข้างป่าอย่างเป็นระบบอย่างจริงจัง การดำเนินการที่ผ่านมาของชาวบ้านจึงเป็นการแก้ไขปัญหาที่ปลายเหตุ กล่าวคือ เมื่อข้างป่าลงมาชาวบ้านโดยมีกำนันและผู้ใหญ่บ้าน สนธิกำลังทหารในพื้นที่ ใช้อาวุธหนัก เช่น ปืน ยิงข้างป่าเพื่อตอนข้างป่ากลับขึ้นภูวัวไปเท่านั้น แนวโน้ม ในอนาคตอีก 1-3 ปี ข้างหน้าถ้าไม่มีการป้องกันและแก้ไขปัญหา

หลักประกอบด้วย การเพิ่มจำนวนของช้างป่าภูวี่ การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร และที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลายแหล่งอาหารและแหล่งน้ำลดลง ซึ่งผลกระทบเกิดขึ้นเป็นพื้นที่กว้างไม่เฉพาะแค่บ้านขามเปี้ย แต่รวมพื้นที่บริเวณโดยรอบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวี่ซึ่งเป็นพื้นที่ในการทำนาข้าว การทำสวนยางพารา และการปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อใช้ในการบริโภคภายในครอบครัว โดยแนวทางในการแก้ปัญหา มีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำชาวบ้านในการแก้ปัญหา โดยใช้การจุดประทัดเพื่อให้เกิดเสียงดังในการไล่ช้าง แต่ผลจากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ได้เป็นการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน ทำให้เกิดปัญหาตามมาอย่างต่อเนื่องทุกปี และยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (2550) ได้ทำการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จากผลการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พฤศจิกายน 2547 – พฤษภาคม 2550 พบว่ารูปแบบสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเกิดเฉพาะบริเวณตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานใน 15 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรมใกล้กับแนวขอบป่าบริเวณผืนป่าด้านฝั่งตะวันออกครอบคลุมระยะทางตามแนวขอบป่าเป็นระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 64 กิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับความเสียหายส่วนใหญ่มีระยะห่างจากขอบป่าไม่เกิน 400 เมตรแต่พบเห็นเหตุการณ์ที่ช้างป่าออกไปกินทำลายพืชเกษตร ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่บ้านขามเปี้ยเนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนอยู่ไม่ไกลจากแนวเขตที่เป็นเส้นทางการเดินทางกินของช้างป่า อีกทั้งปัญหานี้ยังไม่มีผู้นำในการคิดวางแผนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีเจตนาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาแก้ไขปัญหอย่างจริงจังและไม่เป็นการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้า จำเป็นจะต้องมีมาตรการให้คนกับช้างป่าพึ่งพาอาศัยด้วยกันได้ ซึ่งชุมชนมองปรากฏการณ์นี้ว่า วิกฤติของช้างป่าอาจจะเป็นจุดเริ่มต้นของโอกาสให้กับชาวบ้านขามเปี้ยในอนาคตข้างหน้าก็เป็นได้ แต่ยังมีปรากฏการณ์หนึ่งที่น่าสนใจ คือ การเข้ามาของพืชเชิงเดี่ยวหรือพืชเศรษฐกิจ ทำให้คนในพื้นที่ได้บุกป่าถางพงเพื่อเพิ่มที่ทำการเกษตรมากขึ้น จนเกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่แล้วประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ขาดพื้นที่ทำการเกษตร จึงได้มีการบุกรุกเข้าไปแผ้วถางพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูวี่บางส่วนและครอบครองพื้นที่ป่าเพื่อจับจองที่ดิน โดยพืชที่นำไปสู่การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการจับจองที่ดินมากที่สุดคือ สวนยางพารา ซึ่งในปัจจุบันสวน

ยางพาราชาวบ้านในบ้านขามเปียและหมู่บ้านใกล้เคียงได้นิยมและปลูกสวนยางพารามากขึ้น และลักษณะการปลูกนั้นเป็นการปลูกยางพาราเกือบเต็มพื้นที่ แต่ก็แบ่งพื้นที่บางส่วนทำนาข้าว และมันสำปะหลังสลับกับทำสวนยางพารา และช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนข้าวออกรวงแล้วเริ่มสุกทำให้มีกลิ่นหอมของข้าว จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ช้างป่าออกมากินข้าวในนาในช่วงเวลากลางคืน โดยเฉพาะบริเวณหมู่บ้านที่มีเขตติดต่อกับพื้นที่เขตอนุรักษ์ฯ

2. ความต้องการของประชาชนต่อการจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยแนวทางในการแก้ปัญหาในพื้นที่ปัจจุบันนี้ มีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำชาวบ้านในการแก้ปัญหา โดยใช้การจุดประทัดเพื่อให้เกิดเสียงดังในการไล่ช้าง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ รัชณี โชคเจริญ (2555) พบว่าราษฎรที่ได้รับผลกระทบมีวิธีการแก้ปัญหาด้วยวิธีดั้งเดิมเป็นส่วนใหญ่ (Traditional method) ได้แก่ การเผาพืชผลการเกษตรในช่วงใกล้เก็บเกี่ยวโดยเฉพาะข้าวในแปลงนา ราษฎรใช้วิธีเผาโดยการปลูกเถียงนายกลง และส่งเสียงไล่ เมื่อได้ยินเสียงช้างในเวลากลางคืน รวมถึงราษฎรบางรายใช้การนอนเฝ้าสวนยาง ตามเส้นทางที่พบว่าช้างป่าเดินลงมาหากินเป็นประจำ และใช้วิธีการแขวนแผ่นซีดี ราษฎรส่วนใหญ่ป้องกันพื้นที่เกษตรกรรมโดยใช้แผ่นซีดีสะท้อนแสงผูกแขวนไว้จำนวนมาก ตามห้านาที่เฝ้าสวนหรือเอาไว้ในที่มีช้างออกมาประจำ นอกจากนี้พบราษฎรใช้หุ่นไล่กาในการไล่ช้างและนกที่ลงมาหากินข้าวในนาช่วงปลายปี โดยเฉพาะบ้าน โนนสาบ้านหนองบ่อ และบริเวณใกล้กับหน่วยพิทักษ์ป่าถ้ำพระ แต่ยังไม่พบว่าราษฎรจะรวมกลุ่มกันเพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการออกมากัดกินของช้างป่าอย่างจริงจัง อีกทั้งยังใช้วิธีการจุดประทัด ในช่วงเวลาที่ทำการกรีดยางพารา มักเป็นช่วงเวลากลางคืนเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการออกหากินของช้างป่า โดยเฉพาะบริเวณที่พบช้างป่าออกมาหากินเป็นประจำ ก่อนการกรีดยางพาราชาวบ้านจึงต้องจุดประทัด ส่งเสียงดัง เพื่อป้องกันและไล่ช้างไม่ให้ลงมาแย่งสวนยางพาราที่คนกำลังกรีดยาง

การจัดการปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ซึ่งประชาชนในพื้นที่มีความต้องการแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนและต่อเนื่อง เนื่องจากปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมาคมอนุรักษ์สัตว์ป่า (2550) ได้ทำการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน จากผลการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พฤศจิกายน 2547 – พฤษภาคม 2550

พบว่ารูปแบบสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างในบริเวณอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานเกิดเฉพาะบริเวณตอนใต้ของอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานใน 15 หมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรมใกล้กับแนวขอบป่าบริเวณผืนป่าด้านฝั่งตะวันออกครอบคลุมระยะทางตามแนวขอบป่าเป็นระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 64 กิโลเมตร พื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับความเสียหายส่วนใหญ่มีระยะห่างจากขอบป่าไม่เกิน 400 เมตรแต่พบเห็นเหตุการณ์ที่ช้างป่าออกไปกินทำลายพืชเกษตร ซึ่งใกล้เคียงกับพื้นที่บ้านขามเปี้ย เนื่องจากพื้นที่ทำการเกษตรของชุมชนอยู่ไม่ไกลจากแนวเขตที่เป็นเส้นทางการเดินทางกินของช้างป่า อีกทั้งปัญหานี้ยังไม่มีผู้นำในการคิดวางแผนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีเจตนาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังและไม่เป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จำเป็นจะต้องมีมาตรการให้คนกับช้างป่าพึ่งพาอาศัยด้วยกันได้ซึ่งชุมชนมองปรากฏการณ์นี้ว่า วิกฤติของช้างป่าอาจจะเป็นจุดเริ่มต้นของโอกาสให้กับชาวบ้านขามเปี้ย ในอนาคตข้างหน้าก็เป็นได้ และสอดคล้องกับการศึกษาของ รัชณี โชคเจริญ (2555) พบว่า การจัดการถิ่นอาศัยตามธรรมชาติช้างป่าที่ยังคงเหลืออยู่นั้น มีข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการดังนี้ ปรับปรุงแหล่งน้ำบนสันภูวี่ ด้วยการขุดลอกขยายความกว้าง และความลึกของฝายน้ำล้นเดิมทุกฝาย ให้กว้างขวางเพียงพอและให้มีการปรับปรุงเป็นประจำทุกปี เพื่อให้ช้างป่าใช้ประโยชน์ และงดการตั้งถิ่นฐาน กิจกรรมของมนุษย์ในพื้นที่อาศัยของช้าง ปรับปรุงแหล่งโป่ง ให้กระจายทั่วไปบนสันภูวี่ให้มากขึ้น โดยเน้นบริเวณพื้นที่แหล่งน้ำ หรือที่ชุ่มชื้นตามลำห้วย ดำเนินการควบคู่กับการปรับปรุงแหล่งน้ำ อย่างไรก็ตามการจัดการแหล่งโป่งควรอยู่บนพื้นฐานข้อมูลปริมาณธาตุอาหารที่จำเป็นสำหรับช้างป่าด้วย

สรุปผลการวิจัย

สภาพปัญหาของพื้นที่ที่ประชาชนและช้างป่าเกิดความขัดแย้งนั้นเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ที่อยู่อาศัยของช้างถูกทำลาย แหล่งอาหารและแหล่งน้ำลดลง พื้นที่ป่าถูกทำลาย และด้านขาดการจัดการอย่างเป็นระบบ จากการศึกษาและทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนั้น มีความคล้ายคลึงและมีความสอดคล้องกันในหลายมิติ พบว่าแนวทางที่ชุมชนให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการแก้ปัญหา

อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ด้วยการใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นับเป็นสิ่งจำเป็น เป็นเครื่องมือหนึ่ง ที่คาดหวังจากการดำเนินการว่าผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจักเห็นความสำคัญของประโยชน์ในการอนุรักษ์ช้างป่าและสภาพธรรมชาติของป่าภูวัญโดยให้ผู้นำชุมชน ประชาชน เข้ามาร่วมกับเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น สร้างการรับรู้และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่รู้ และเข้าใจ ถึงคุณค่าของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแห่งนี้ว่าเป็นที่รวมของพืชและสัตว์ป่าที่พบป่าช้างป่าในพื้นที่มีลักษณะพันธุ์กรรมเฉพาะ ไม่พบในพื้นที่แห่งอื่นของประเทศ สร้างเครือข่ายของวัด และชุมชนรอบๆพื้นที่ ทั้งนี้ควรดำเนินงานการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชาวบ้านรู้สึกมีส่วนร่วมและ ให้ความร่วมมือในการจัดการปัญหาช้างป่าในพื้นที่ และการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ช้างป่าในขอบเขตลุ่มน้ำโขง การจัดการพื้นที่อาศัย และการจัดการประชากรที่อาจมีความจำเป็นในอนาคต รวมถึงเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สิน ประชาชนมีความต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการดำเนินการจ่ายค่าชดเชย โดยหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ได้แก่องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เมื่อเกิดปัญหาช้างป่าออกมาทำลายพืชผล โดยเฉพาะการหักโค่น ต้นยางพารา ทำลายพืชไร่ มันสำปะหลัง ต้นกล้วย โดยเฉพาะข้าวในนาที่ปลูกในช่วงเดือนพฤศจิกายน หากเสียหายมากประชาชนในพื้นที่ต้องการการจ่ายชดเชยผลผลิตที่เสียหายไปจากองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่รับผิดชอบ เป็นผู้จ่ายเงินชดเชยช่วยเหลือประชาชนเป็นรายๆ ไป อย่างไรก็ตามผู้วิจัยพบว่า มีมาตรการที่น่าสนใจและอาจนำมาปรับใช้เพื่อสร้างละจัดการพื้นที่อยู่อาศัยของช้างป่าให้เกิดความสมดุลได้ กล่าวคือ การจัดทำแนวกันชน (Buffer Zone) หมายถึงกำหนดพื้นที่ตลอดแนวป่าสงวนหรืออุทยานแห่งชาติให้เป็นเขตกันชนระหว่างพื้นที่ป่ากับแหล่งชุมชน และสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดังกล่าวได้อย่างสมดุลกับประชากรสัตว์ป่าในพื้นที่นำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจกับชุมชนตามแนวเขตเพื่อให้เกิดความมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ผืนป่าและยังรวมถึงการสร้างแนวเขตป่ารอยต่อให้มีความต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน และควรมีการจัดตั้งมูลนิธิช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเสียหายจากปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ในกรณีที่หน่วยงานรัฐในพื้นที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้เนื่องจากอาจติดขัดในกฎระเบียบข้อบังคับของทางราชการ

ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ศักยภาพ ปัญหา และความต้องการของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างลึกซึ้งและชัดเจน จนตลกลึกกับสิ่งที่เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง หน่วยงานภาครัฐหลายหน่วยงานได้เข้ามาสนับสนุน ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้เกิดการพัฒนา แต่เหมือนว่าต่างฝ่ายต่างทำ ไม่ได้สอดประสานและตอบโจทยความต้องการที่แท้จริงของชุมชน รูปแบบและแนวทางแบบเดิมในการพัฒนาชุมชนต้องเปลี่ยนไปจากเดิม รูปแบบการบูรณาการทุกหน่วยงานและเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนา จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการตอบโจทยปัญหาของชุมชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษาชุมชนให้ครอบคลุมรอบด้านในมิติต่างๆที่หลากหลายที่ส่งผลกระทบทางบวกและทางลบต่อชุมชนเพื่อทดสอบและยืนยันในรูปแบบของการพัฒนาชุมชน และเจาะลึกในแต่ละประเด็นของชุมชนแต่ละพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกัน

2.2 การคืนข้อมูลให้กับชุมชนจำเป็นจะต้องมีกระบวนการประเมินผลการพัฒนา และติดตามผล

ภายหลังจากการพัฒนาในชุมชนที่ได้้นำประเด็นไปสร้างเวทีหรือเครือข่ายการมีส่วนร่วม โดยเน้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อขับเคลื่อนสิ่งที่เป็นข้อมูลพื้นฐานจากการลงพื้นที่ในระยะที่ 1

2.3 มีการวิจัยรูปแบบการพัฒนา กรณีเรื่องของช้างป่าในระยะสั้น ระยะปานกลางและระยะยาวอย่างไร มีผลกระทบอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งเสริม สนับสนุนรูปแบบการพัฒนาชุมชนนั้นๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2561). *คู่มือการเสริมโป่งช้าง*. กรุงเทพฯ: สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า. (2557). *สถานภาพของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ในประเทศไทย : โครงการศึกษาการแพร่กระจายความชุกชุมและประชากรสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่หายาก ใกล้สูญพันธุ์ และมีความสำคัญในระบบนิเวศ*. กรุงเทพฯ: สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.
- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และคณะ. (2555). *วิธีชุมชนคู่มือการเรียนรู้ที่ทำให้งานชุมชนง่ายได้ผลและสนุก*. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- นาย ก. นามสมมุติ. (2561, 10 มีนาคม). ประชาชน. *สัมภาษณ์*.
- รัชณี โชคเจริญ. (2555). *นิเวศวิทยาของช้างป่า (Elephas maximus Linnaeus, 1758) ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว จังหวัดบึงกาฬ*. [ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพป่าไม้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์]. ฐานข้อมูลงานวิจัย (ThaiLis).
- ส่วนสารสนเทศด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2557). *แนวเขตพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูวัว บ้านขามเขี้ยว อำเภอป่าสัก จังหวัดบึงกาฬ*
http://www.dnp.go.th/wildlife_it/n_web/lacegant/menu_map/page_PW.php
- Barnes, R.F.W. (1996). The conflict Between humans and elephants in the central African Forests. *Mammal Review*, 26, 67-80.
- Dickman, A. J. (2010). Complexities of Conflict: The Importance of Considering Social Factors for Effectively Resolving Human-Wildlife Conflict. *Animal Conservation*, 13, 458-466.
- Graham, A. D. (1973). *The Gardeners of Eden*. London: Allen & Unwin.

- Nelson, A. P., Bidwell & Sillero-Zubiri, C. (2003). A review of humane elephant conflict management strategies. *People and Wildlife Initiative*. Wildlife London: Conservation Research Unit, Oxford University.
- Parker, I.S.C. & Graham, A.D. (1989). Elephant decline: Downward trends in African elephant Distribution and numbers. Parts I & II. *International Journal of Environmental Studies*, 34, 13-26 & 287-305.
- Ville, J.L. (1995). Man and elephant in the Tsavo area of Kenya: an anthropological perspective. *Pachyderm*, 20, 69-72.